

Închiderea lui Noica în rostirea românească

Mircea LAZARESCU
2016, mai, Sâmbăta de Sus

Traducerea franceză a Tratatului de ontologie a lui Noica* folosește următorii termeni pentru cele două concepte esențiale ale ópusului : *devenirea întru ființă* e redată prin “devenire envers l’être; iar *devenința* e redată prin “la devenance”.

Expresia *devenire întru ființă* în jurul căreia gravitează sinteza de istorie a filosofiei pe care Noica a încheiat-o în 1950, utilizează prepoziția românească intraductibilă “întru”. Pe marginea acesteia, a sensurilor sale speciale , Noica a scris și comentat până la exces. Iar construcția verbală “devenință” (ca termen româneasc), ar sugera, conform argumentării sale din Ontologie: “ patru caractere: 1. Devenirea, dar una staționară, de vreme ce substantivul verbal “devenire” a trecut în starea efectivă a substantivului, devenință; 2. Raționalitatea, rostul, caracterul categorial (cum a încercat Cantemir cu “ceință” (ce este), “câtință” (cât este), “feldeință” (fel de a fi) adică substanță, cantitate, calitate; 3. Posibilitatea sau real posibilul, de vreme ce “devenință” de la “devenire” este cu sufixul “ință” solidară cu putință de la putere; 4. În sfârșit, e sugerată ființa (care de fapt este “fiența”, de la verbul fieri, a deveni), prin alcătuire însăși a cuvântului devenință”.**

* Constantin Noica, *Le devenir envers l’être*, OLMS, Hildesheim, Zürich, New York, 2008 (traducător Nicolas Cavailler)

** Constantin Noica, *Tratat de ontologie*, în *Devenire întru ființă*, Ed...

* Constantin Noica, *Tratat de ontologie*, în *Devenirea întru ființă*, Ed.Științifică-Enciclopedică, București, 1981, pg.223-187

Privitor la implicarea specificului limbii române în expunerea gândirii ontologice a lui Noica, se mai cere amintit că în Tratatul de ontologie sunt aduse

în discuție, deși rezumativ, expresiile modale particulare ale verbului “a fi”, care compune cu el însuși, fapt singular în limbajele naturale: n-a fost să fie, era să fie, va fi fiind, ar fi să fie, este să fie, a fost să fie (acestea sunt analizate pe larg în Sentimentul românesc al ființei*).

Alte reflexii asupra expresiilor românești cu valențe onto-logice sunt făcute în Rostirea filosofică românească**. Este invocată aici *rostirea* ca un echivalent posibil pentru logos, sunt întoarse pe multiple fețe expresiile de “ins” și “sine”, sunt avute în vedere particularitățile negației pe care le aduce expresia “ba” ș.a.m.d. În repetate rânduri, începând cu Jurnalul filosofic*** din 1943, Noica deplânge pierderea valențelor filosofice ale expresiei *petrecere* – confiscată de cheflii –; cuvânt ce ar fi fost singurul candidat valabil pentru devenirea hegeliana. Expresia germană “warden” românii au preluat-o ca neologism (devenire) din franceză. Fiind de origine latină la fel ca fondul de bază a limbii române, cuvântul devenire își poate însa face datoria tradițională. Intelesul sau poate fi chiar dezvoltat , așa cum încearcă însuși Noica prin devenință. Nu același lucru se poate spune însă despre cuvântul ființă.

Noica relevă și analizează faptul că expresia românească de ființă derivă de la latinescul *fierii* care înseamnă – curgere; și, într-un fel însăși devenire. Ființa românească nu reflectă direct expresiile latine de *esse, ens* și *existentia*. Faptul face dificile traducerile (de exemplu a variantelor latine: *esse-essentia, ens-entitas, existentia, res-realitas* etc.). Bogăția de nuanțe prin care ființa și problematica ontologică în general este exprimată în greaca veche sau în germană, este deasemenea greu de transpus în română. Unele expresii traditionale, statuate in ontologie, trebuiesc exprimate prin perifraze, neologisme sau constructii verbale aparte.

* Constantin Noica, Sentimentul Românesc al ființei, Ed. Eminescu, București, 1978

** Constantin Noica, Rostirea Filosofică Românească, Ed. Științifică, București, 1970

*** Constantin Noica, Jurnal filosofic, Ed. Humanitas, București, 1990

În raport cu această situație, Noica îndrăznește totuși să dezvolte o ontologie care nu doar că nu ignoră, dar preia și accentuează specificul limbii românești. Cu alte cuvinte, "se închide" în ea. Ar putea fi oare aceasta – ca sa folosim terminologia sa - o "închidere ce se deschide"?

Problema e de ordin mai general. Heidegger, care poate fi considerat un referențial pentru încercarea de revigorare a ontologiei în sec.XX, remarcă și comentează în repetate rânduri faptul că translația termenilor ontologici – și general filosofici - grecești în latină, a dus la o modificare de semnificație. El considera că, prin aceasta s-a pierdut ceva important din gândirea ontologică originară a Greciei . Totuși, ontologia ce s-a exprimat în limba latină, a fost marcată nu doar de structura și fondul de semnificație a limbii latine antice. Ci și de ontoteologia creștină, doctrina sacră fără precedent, care s-a concentrat asupra unei ființe absolute. Si care nu doar absoarbe în ea tot ceea ce era caracteristic sacralității din lumea greacă de dinaintea apariției filosofiei; ci adaugă perspectiva Dumnezeului iudeo-creștin, unic și creator a lumii din nimic. Această perspectivă, ce s-a etalat pregnant în perioada scolasticii și a misticii renane, dezvoltă o nouă ontoteologie, care o integrează în mare măsură pe cea a filozofiei grecești antice . Încercând să repună problema ontologiei în noi termeni – adică să formuleze întrebarea privitoare la sensul unei ființe finite gândite în afara ființelor și determinatelor – Heidegger aducea în discuție o abordare în care esențială nu era doar limba. Totuși, nici limba nu este ignorată. Căci Heidegger formulează explicit ca "Limba este gazda ființei" (nota bene: limba și nu logosul) De fapt metodologia pe care filosoful din Freiburg o numește fenomenologie face apel direct la semantica. După ce analizează cum în perioada presocraticilor limba greacă s-a orientat spre înțelegerea ființei ființelor din perspectiva *producerii*, Heidegger a avut în față regândirea problematicii ființei în limba germană.. Încercările gânditorului german de a impune filosofic expresii ale limbii sale, așa cum a fost *Ereigniss* și *Gestell*, nu s-au validat însă.

Oare de ce? Mai ales că limba germană avea deja o serioasă tradiție filosofică.

Problema este dacă, la nivelul la care gândirea filosofică a rămas valabilă în lumea contemporană, se mai poate valida o creație a gândirii fundamentale care să nu fie standardizată. Care să nu depindă deci de contextul semantic a unei limbi anume.

Caci, în sec XX aspectul logic al logosului tradițional a alunecat spre o exprimare formală și o combinare cu matematicul. Filosofia analitică are și ea în vedere concepte, și nu cuvinte cu trimiteri speciale în limbajul natural. În problematica ontologiei tradiționale a migrat în mare măsură spre fundamentarea teoriilor științifice. Definițiile operaționale au câștigat teren pentru ca dialogul planetar al gânditorilor să fie posibil.

În acest context ar urma oare să dispară încercările ontologice realizate în interiorul unor limbaje naturale, care exploatează nuanțele specifice ale acestora?

Probabil nu. Dar la fel de probabil aceste realizări vor avea nevoie de câte o ancoră, care să le articuleze nu doar de filosofia tradițională, ci și cu actualul flux al gândirii speculative, apărut în continuitatea acestei tradiții filosofice.

S-ar putea gândi, pe baza sugestiilor lui Eliade, că filosofia a preluat și a dezvoltat un domeniu al fundamentelor care era deja implicat în raportarea omului la sacru (originea și cauzele ultime ale ființării, ființa originară și constituirea lumii, explicarea metamorfozelor acesteia etc.). De aceea, ontologia a avut de la începutul ei grecesc o tentă onto-teologică care s-a păstrat, chiar dacă implicit, până în prezent. În mod similar s-ar putea specula că odată cu postmodernismul s-a intrat într-o altă lume, care a dezvoltat o urmașă a filosofiei (ontologiei) într-o direcție ce a fost tot timpul implicit prezentă în ea.

Astfel încât logosul transcendențial postfilosofic actual, poartă tot timpul cu el, implicit, tradiția acestei moșteniri.

Din această perspectivă, poate că ontologiile ancorate nu doar în tradiția filosofică ci și într-o limbă naturală – așa cum e gândirea lui Heidegger și a lui Noica – vor persista, cu bogăția și semnificația lor specifică. Dar, având fiecare,

aparatajul ei de articulare, de translație și echivalență, în raport cu șuvoiul logosului transcendențial actual.